

Eesti Looduseuurijate Seltsi 2023. aasta aruanne

Eesti Looduseuurijate Selts

Assotsieerunud Eesti Teaduste Akadeemiaga 23.01.1998

Asutatud: 1853

Liikmeskond: 9 auliiget, 659 tegevliiget, 57 usaldusmeest.

Allüksuseid: 23

Asukoht: Struve 2, 51003 Tartu, tel 734 1935, elus@elus.ee, www.elus.ee

President: Urmas Kõljalg, tel 5341 2823, urmas.koljalg@ut.ee

Presiidium (juhatus): Urmas Kõljalg (president), Toomas Kukk (asepresident), Lennart Lennuk (asepresident), Tiina Elvisto, Lauri Laanisto, Madli Linder, Polina Degtjarenko, Hannes Rohtsalu (teadussekretär)

Eesti looduseuurijate selts (LUS) koosneb paljudest allüksustest, nende seas erialaseltsid ja -ühingud. 2023. aastal tähistas Looduseuurijate Selts oma 170. juubelit. Pärast 8 aastast pausi jätkati 1931. a alguse saanud traditsiooni ja peeti üle-eestiline **Looduseuurijate Päev**, mis toimus Räpinas ja oli järjekorras 40nes. Maikuu üldkoosolekul valiti seltsile **uus juhatus e Presiidium**. Presiidiumiga liitusid Madli Linder ja Polina Degtjarenko, lahkusid Maris Hindrikson ja Kairi Põldsaar.

24. novembril peeti LUSis teine järjestikune akadeemiliste seltside ümarlaud. Teaduste akadeemia asepresident Arvi Freiberg esines ettekandega „ÜRO AGENDA 2030 ja Maa taluvuspiiride dialektika kui kõigi teaduste tänane konnasilm“. Sellele järgnes arutelu seltside võimalikust rollist ÜRO säästvat arengut toetava teaduse kümnendis.

LUS jätkas 2023 aastal mitme riikliku seire täitmist. LUSi raamatukogu on jätkuvalt lugejatele avatud ning LUSi saali saab broneerida erinevateks sündmusteks.

Maikuu üldkoosolekul valiti uus juhatus e Presiidium. Tagareas Tiina Elvisto, Lauri Laanisto, asepresident Toomas Kukk, teadussekretär Hannes Rohtsalu. Ees istuvad Polina Degtjarenko, Madli Linder ja president Urmas Kõljalg. Fotolt puudub asepresident Lennart Lennuk. Foto: Ulje Natus

24. novembril 2023 peeti LUSis teine järjestikune akadeemiliste seltside ümarlaud. Foto: Sten Torpan

Eesti botaanikahing koondab rohkem kui sada taimehuvilist LUS-i liiget, neist kümmekond on liitunud LUS-iga viimase aasta jooksul. Tegevus on olnud aktiivne, juhatus on regulaarselt koos käinud ja ühingu tegevusi planeerinud. 22. veebruaril toimus okaspuude õppepäev (korraldaja Ene Kook), mille jätkuks oli Tartu Ülikooli Oecologicumi õppehoone ees veel mitu nädalat okaspuuliikide välinäitus. 20. aprillil oli turbasammalde töötuba (korraldasid Nele Ingerpuu ja Kai Vellak), kus mikroskoobi abil saadi tuttavaks mitmete liikidega. 10. mail uuriti Ott Luugi juhtimisel kevadisi taimi Raadi ümbruses ning 27.-28. mail oli samblasõprade kevadmatk Tallinna ümbruses. Suurem ühingu kokkusaamine oli taimeretk Alutagusele 17.-19. juulil, kus osales 30 inimest. Tutvuti seitsme eri kohaga, toimus tarnade ja sammalde õppenäitus. Taimeretke käigus tehti üle 2500 taimevaatluse 550 liigi kohta ning koguti sadu herbaareksemplare. 13. oktoobril oli ühingu aastakoosolek „kolletamispäev“, kus juhatus tegi ülevaate senisest tegevusest ja tulevikuplaanidest. Toodi välja huvitavamad taimeleiud eelmisest aastast. Juhatusse valiti juurde kaks uut liiget – Tiiu Kupper ja Jaak Pärtel. Uudistati eesti õunasorte Maaülikooli Polli aiandusuuringute keskusesest. 19. novembril toimus ekskursioon Tallinna Botaanikaia kasvuhoonetesse Urmas Laansoo juhatusel. Detsembris ilmus veebiajakirja „Samblasõber“ 26. number ja sellega seoses toimus samblahuviliste kokkusaamine. Liikmetega peetakse ühendust e-kirja loendi abil, oma tegevuse tutvustamiseks laiemale avalikkusele on loodud Facebooki leht: <https://www.facebook.com/botaanikayhing>

Botaaniline ekskursioon Raadile 10. mail 2023. Foto: Meelis Pärtel

Botaanika terminoloogia komisjon pidas 2023. aastal viis koosolekut: 9. veebruaril, 21. veebruaril, 4. aprillil, 9. novembril Tartu botaanikaiaia õppeklassis ning 7. detsembril LUS-is. Koosolekutel kinnitati (muudatused, täiendused, kustutamised) 884 nimerida, lisandus 472 nimerida, millega on andmebaasis aasta lõpuks kokku 22403 nimerida. Ekilexi botaanika terminibaasi täiendati 150 uue mõistekirjega ja toimetati 150 olemasolevat mõistekirjet. Komisjon sai eestikeelse terminoloogia programmist 2500 eurot tegevustoetust.

Eesti Mükoloogiaühingus alustas 2023. a jaanuaris tööd uus juhatus (esimees Kadri Pärtel, liikmed Ave Suija ja Triin Varvas). Varakevadel taaslustati aastakümneteks soiku jäänud mikroskoopia töötuba, mis toimus 25. märtsil fookusega tardseentel Tartu Ülikooli Oecologicumis, kus osales 12 huvilist Anton Savchenko juhendamisel. Nagu 60 aastat tagasi esimene seenelaager, nii korraldati laagrid sel aastal Pärnumaal Nigula looduskaitsealal ja selle ümbruses. 19.-21. mail kevadises seenelaagris oli osalejaid kokku 29, kes üheskoos registreerisid ligi 160 seeneliiki, neist ühe esmakordselt Eestis. 15.-17. septembril osales sügislaagris 30 inimest, eri seeneliike pandi tähele ligi 350 liiki, mitmeid haruldasi, kaks esmakordselt Eestis. Laagri järel astus kolm osalenud noort LUSi liikmeks. Septembris organiseeriti laste ja noorte fotokonkurss, et tõmmata tähelepanu aasta seeneks valitud harilikule kivipuravikule ja teistele puravikulistele. Konkursile saatsid 73 last ja noort 132 fotot ning pilootprojekt läks korda.

9. detsembril pidas mükoloogiaühing aastakoosolekut *Actiones* LUSi majas, millel osales 36 inimest. Seal meenutati ühingu asutamist (Kadri Pärteli esitlus) ja võeti vastu tervitused ainsalt siiani tegusalt asutajaliikmelt Kuulo Kalamehelt. Ettekanded andsid ülevaate Eesti seente oluliste ökoloogiliste rühmade uurimisest läbi aegade – Leho Tedersoo pidas ettekande mükoriisaseentest ja Märt Hanso metsapatogeenidest. Tehti kokkuvõtted möödunud külluslikust seeneaastast, mil ühingu liikmed tegelesid üle Eesti seente tutvustamisega nii näitustel, seeneretkedel kui meedias. 2024. aasta seeneks valiti kamperriisikas *Lactarius camphoratus*.

Mükoloogiaühingu 60. aastapäeva kevadseenelaager teel Nigula rappa, 20. mail 2023. a. Foto: Aivo Jakobson.

Eesti Terioloogia Selts pidas märtsis traditsioonilist kevadkoosolekut, kus arutati seltsi jooksvaid teemasid ning võeti vastu uusi liikmeid. 15.-17. septembril toimus Jõgevamaal Voore puhkekeskuses Terioloogia Seltsi sügiskool, mille teemaks olid Terioloogia-alased teadus- ja rakendusüringud Eestis. Kohapeal osales u 40 inimest ning ettekandeid kuulati ka üle interneti. 2023. aastal andsid seltsi liikmed Liisa Rennel ja Uudo Timm erilise panuse aasta looma 2023 (lendorav) tutvustamisse.

Terioloogid Jõgevamaal sügiskoolis. Foto: Oliver Kalda

Teoreetilise bioloogia sektsioon korraldas 28.–30. aprillil 2023 Jürikulas Kirna õppekeskuses 49. teoreetilise bioloogia kevadkooli. Teemaks oli taastumise teooria – s.t kõneldi nii elusüsteemide taastumisest kui taastamisest. Kava sisaldas 14 ettekannet, hommikused silmadlahtikäigud (sh Kirna õpperajal Pedja jõe ääres), raamatulaua ja hulga arutelusid Lauri Laanisto, Aveliina Helmi ja Kalevi Kulli eestvedamisel. Ilmus Schola Biotheoretica 49. köide, milles temaatilisi kirjutisi 20 autorilt ning lisaks meenutusi Heino Toominga, Jaan Simiskeri ja Heinrich Riikoja kohta.

Taastamis/taastumis-teooria kevadkoollased silmadlahtikäigul Pedja jõe veeres. Eesotsas Jaak-Albert Metsoja ja Lennart Lennuk. 29. aprill 2023. Foto: Kalevi Kull.

Antropoloogiasektsiooni liikmetel oli 2023. aastal kolm koosviibimist. 15. aprillil tähistati antropoloogiasektsiooni pikaajase aktiivse liikme med. dr. Helje Kaarma 90. sünniaastapäeva Raadi kalmistul temal haul hommikul kell 10.00 küünalde süütamisega. 8. detsembril kell 15.00 oli antropoloogiasektsiooni liikmete koosviibimine ELUS-i majas (Tartu, Struve 2), kus vaadati tagasi lõppevale aastale (lühiettekanne G.Veldreilt) ja seati ühiselt sihte uueks 2024. aastaks, mil antropoloogiasektsioon saab 85. aastaseks. Koostöös TÜ Füüsilise Antropoloogia Keskusega toimetati järjekordne Papers on Anthropology number (Vol 32(1)), kus 3 artiklit oli antropoloogia sektsiooni liikmetelt.

Eesti Meteoroloogia Selts korraldas ilmahuviliste ja äikesevaatlejate kokkutuleku, mis oli juba neljateistkümnnes omasuguste seas. Kokkutulek toimus 22.-23. juulil Jõgevamaal Endla Looduskeskuses. Osales ühtekokku 60 huvilist, harrastusilmavaatlejat ja teadlast, kelle seas oli nii noorema kui vanema generatsiooni esindajaid. Kahepäevase ürituse kavasse mahtusid nii ettekanded kui tutvumine Tooma soojaama vaatlusprogrammi ja Männikjärve rabaga. Ettekannete kohta saab pikemalt lugeda seltsi kodulehelt: [Toimus ilmahuviliste ja äikesevaatlejate 14. kokkutulek – Eesti Meteoroloogia Selts](#). Paralleelselt täiskasvanute programmiga toimusid teist aastat järjest tegevused ka kohale tulnud lastele. Kokkutulekul tähistati ühtlasi Eesti Meteoroloogia Seltsi viiendat juubelit.

2023. aastal jätkas ka Seltsi all tegutsev terminoloogia toimkond, mis tegeleb erialaste terminite eestindamise ning Ekilexi sisestamisega. Terminoloogia toimkonna liikme Mariliis Kolgi magistritöö teemal „Eestikeelse oskussõnavara korrastamine kliimavaldkonna näitel“ pälvis üliõpilaste teadustööde konkursil Kliimaministeriumi eripremia. Samuti oli Mariliis Roheliste uudissõnade korje SÕNAUS 2023 üks algatajaid.

Seltsi veebilehel jagati uudist Euroopa Meteoroloogiasatelliitide Kasutamise Organisatsiooni (EUMETSAT) esimese välgudetektori (Lightning Imager, LI) proovivaatlustest. Vaatlustest valminud animatsioone, kus on näha pilvede liikumine ja nende taustal välgusähvatused Euroopas ja Aafrikas, esitleti juulis. Animatsioonid on koostanud Eesti Meteoroloogia Seltsi liige Sven-Erik Enno, kes töötab EUMETSATis. Lehel on nüüd kättesaadavad ka soovitusel amatöörilmajaamade valimise ja kasutamise kohta.

14. ilmahuviliste ja äikesevaatlejate kokkutulek. Foto: Tarmo Tanisloo

Uexkülli keskus korraldas ökosemiootika suveseminari „Vabana looduses“ 11.–12. augustil 2023 Puhtu Bioloogiajaamas. Esinejateks olid ajakirjanik ja keskkonnanõustaja Bernie Napp, kes kõneles rohepesust ja kaevandusfirmadele keskkonnanõu jagamisest, ning bioloog Gregory Napp, kes rääkis oma tööst loodusvahi ja looduskaitsejana Uus-Meremaal. Riste Keskpai juhatab objektivimise ja tähelepanu juurde. Siiri Tarrikase ettekanne oli tähelepanust loomad. Margus Ott puudutas vabaolu filosoofiat. Kalevi Kull rääkis Puhtu niidul vabas looduses teemal "Mina on osa" – tähendusloome füsioloogiast (ehk ökoenergeetikast ja ökoesteetikast). Seminari lõpetas arutelu looduse vabaduse kaitsmise võimaluste üle. Teemadena tõstati vabaduse teema esindatus looduskaitse ajaloos, looduse iseväärtus ja loodusele õiguste andmine, metsa eksimine kui võimalus vabastada end kammitsevatest mõtteskeemidest ja mitmed teised loodust ja vabadust ühendavad mõtteseosed. Sõnavõtjate seas olid Aleksei Lotman, Peeter Laurits, Riin Magnus, Ene-Reet Soovik, Nelly Mäekivi, Lona Päll, Indrek Kalamees, jmt.

20. detsembril esines Tartus Uexkülli loengute sarja raames Donald Favareau Singapuri ülikoolist, teemal 'Biosemiootiline üldintelligentsus', millele järgnes elav arutelu. Loeng salvestati ja on järelkuulatav UTTV kaudu.

Puhtus Uexkülli keskuse korraldatud suveseminari peaesinejad, Uus-Meremaal sündinud eestlased Greg ja Bernie Napp tegid ühtlasi jalgratastel tiiru Eestile peale. August 2023. Foto: Kalevi Kull.

2023. aastal toimus LUSis kümme **üldkoosolekut** koos ettekannetega:

- 26. jaanuar. Tõnu Viik ja Sulev Kuuse: “Mart Viikmaa elulooraamatu esitlus”
- 9. märts. Baeri Päev. Erki Tammiksaar: “Teadusjooniste koht Karl E. von Baeri loomingus”. Oive Tinn: “Lõpetamata lugu maailma kõige kuulsamatest fossiilidest (jutt pole dinosaurustest)”.
- 30. märts. Kadri Pärtel: “Millised on kevadised tiksikud?”
- 27. aprill. Ivar Sibul: “Uudsed ja keskkonnamuutused metsakaitsemeetodid männikärsakate vastu”
- 25. mai. Peep Jürmann: “KAURi keskkonnamuutuste osakonna tutvustus”
- 28. september. Tarmo Evestus: “Metsaelupaigad majandamise ja kaitse tõmbetuules”
- 26. oktoober. LUS 170. juubeli tähistamine. Tõnu Viik: “LUS 2010ndatel”
- 30. november. Arne Sellin: “Kliimamuutuste mõju meie metsadele ökofüsioloogilisest vaatenurgast”
- 21. detsember. Andrei Miljutin: “Roti fenomen: ühe müstilise saladuse lahendamise lugu”

2023. aastal anti välja järgmised **trükised**:

- Degtjarenko, P. (toim.) 2023. *Folia Cryptogamica Estonica* 60. Tartu Ülikool ja ELUS, Tartu. <https://ojs.utlib.ee/index.php/FCE/issue/view/1864>
- Ingerpuu, N., Vellak, K. (toim.) 2023. *Samblasöber nr 26*. ELUS Botaanika sektsioon, Tartu. <https://sisu.ut.ee/samblasober/ajakiri-samblasöber>
- Laanisto, L.; Kull, K.; Helm, A.; Ots, S. (toim.) 2023. *Taasta/umise teooria. Schola Biotheoretica XLIX*. Eesti Looduseuurijate Selts, Tartu. (<https://kevadkool.elus.ee/?do=files&sid=50>)
- Viik, T. 2023. *Magister, kes andis nõu professoreile*. Eesti Looduseuurijate Selts ja Tõnu Viik, Tartu (159lk).